

3. Костицький М. В. Політико-правова доктрина як основа побудови української держави і права // Вісник Львівського університету. Львів: Світ, 1994. – Серія юридична. – Вип. 31. Проблеми державотворення в Україні.
4. Лях В. В. Від "археології знання" до "генеалогії влади": проблема побудови метафізики в добу постмодерна // Постмодерн: переоцінка цінностей. – Вінниця: Універсум-Вінниця, 2001. – С. 151-168.
5. Фуко М. Археология знания – К.: Ника-Центр, 1996. – 239 с.
6. Фуко М. Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. – М.: Касталь, 1996. – 447 с.
7. Фуко М. Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью. – М.: Праксис, 2002. – 384 с.
8. Фуко М. Забота о себе. – К.: Ника-Центр, 1999.
9. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук. – СПб., А-сэд, 1994. – 470 с.

Мазуренко Л. І., ОНАЗ ім. О. С. Попова

НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ І ЗАРУБІЖНИХ НАУКОВЦІВ У ДОСЛІДЖЕННІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ПІДТРИМКИ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

В статтє охарактеризована степенъ раскрытия научными работниками проблем формирования государственной региональной экономической политики в условиях трансформационных процессов; проанализировано освещение в научных трудах хода становления и исторического развития отечественного малого бизнеса и этапы формирования системы его государственной поддержки; раскрыты позиции ученых, которые касаются инструментария реализации региональной политики поддержки малого предпринимательства.

The article is describe degree of scientists disclosure problems of state regional economic policy formation in terms of transformation processes; coverage of scientific studies and historical progress of establishment of small businesses and domestic stages of formation of its government support is analyzed, scientists position regarding implementation of regional policy instruments to support small entrepreneurship is uncovered.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Необхідність і важливість аналізу здійснення державної політики підтримки малого та середнього бізнесу зумовлена потребами та особливостями формування

інноваційно-інвестиційної моделі соціально-економічних перетворень в Україні, наявними проблемами малого підприємництва, яке повинно стати економічним фундаментом, передумовою формування середнього класу як основи демократичного громадянського суспільства. Це вимагає неординарних рішень з боку держави, ефективних підходів і механізмів державного управління щодо підтримки малого бізнесу.

Практично в усіх країнах держава бере активну участь у формуванні і розвитку підприємницьких структур, найбільш ефективних форм, зокрема малого та середнього бізнесу. Адже саме мале підприємництво є запорукою економічного зростання, запобігання недобросовісній конкуренції, раціонального і цільового використання ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти функціонування і розвитку малого бізнесу та державної політики підтримки малого підприємництва вивчалися і продовжують активно досліджуватись вітчизняними та зарубіжними науковцями. Вагомий внесок у вивчення цієї проблематики зробили такі вчені: В. Бодров, З. Варналій, Л. Воротіна, О. Барановський, М. Долішній, А. Єпіфанов, О. Кужель, Д. Стеченко та ін. Не менш суттєвими є наукові розробки Терон І. В., Хімченка А. М., Берницької Д. І., Книша Д. Я., Мохненка А. С., Ульяницької О. В., Кондратюк Т. В., Кулика С. М., Ткаченка Ю. В., Полтарак Н. І., Щербини О. В.

Так, проблемам формування державної регіональної економічної політики України в умовах трансформаційних перетворень присвячені праці Терон І. В. У дослідженні проблеми становлення українського малого бізнесу та формування системи його державної підтримки слід виділити внесок Хімченка А. М., Ткаченка Ю. В. У вітчизняній науковій літературі є дослідження, що стосуються регіональних аспектів розвитку та функціонування малого бізнесу, впливу на нього місцевих органів влади. Цими проблемами займаються спеціалісти: Берницька Д. І., Полтарак Н. І., Мохненко А. С., Книш Д. Я., Ульяницька О. В. Механізми державного управління розвитком малого та середнього бізнесу висвітлені в наукових роботах Кондратюк Т. В., Кулика С. М., Щербини О. В.

Метою статті є дослідження рівня опрацьованих вітчизняними та зарубіжними науковцями різних аспектів механізмів державного управління розвитком підприємницької діяльності та підтримки малого і середнього бізнесу.

Для реалізації поставленої мети увагу зосереджено на **таких завданнях**: охарактеризувати ступінь розкриття науковцями проблем

формування державної регіональної економічної політики в умовах трансформаційних процесів; проаналізувати висвітлення у наукових працях хід становлення та історичного розвитку вітчизняного малого бізнесу та етапи формування системи його державної підтримки; розкрити позиції учених, що стосуються інструментарію реалізації регіональної політики підтримки малого підприємництва; сконцентрувати увагу на детальному розкритті науковцями сутності та шляхів впровадження механізмів державного управління в сфері малого та середнього бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Зупинимось на аналізі праць вищезгаданих науковців детальніше.

Дослідженню механізму розвитку малого бізнесу в умовах формування в Україні системи підприємництва присвячена праця А. М. Хімченка [1]. Автором обґрунтовано основні етапи розвитку малого бізнесу, досліджено історичні тенденції даного процесу в різні періоди. Зокрема, зазначено, що малий бізнес є продуктом тривалого розвитку суспільного виробництва. Проведено кількісний та якісний аналіз структури та динаміки розвитку малого бізнесу. Як вказується, його розвиток здійснювався переважно двома шляхами: за власною ініціативою громадян (у рамках законодавства) і в процесі приватизації (реструктуризації) державних підприємств. Розподіл малого бізнесу по сферах діяльності визначається специфікою конкурентного середовища на різних галузевих ринках; особливостями ліцензування діяльності; попитом на відповідну продукцію і послуги; рентабельністю; характером роздержавлення власності. Головною проблемою розвитку малого бізнесу є проблема інвестицій. Не менш важливою умовою формування системи малого бізнесу є, на думку автора, державне регулювання і сприяння малому бізнесу. При цьому, основу системи підтримки повинні складати: законодавче визначення основ управління цим сектором економіки; формування раціональної організаційної структури органів державної влади і місцевого самоврядування; система економічних важелів і стимулів регулювання малого бізнесу; ефективний розподіл і використання міжнародної фінансової і технічної допомоги; розробка державних програм розвитку інфраструктури малого бізнесу; розвиток вільних економічних зон. Підтримка малого бізнесу на мікрорівні повинна здійснюватися упродовж усього періоду діяльності підприємства. Однією з основних умов формування системи малого бізнесу автор вважає оптимальне оподаткування – застосування важелів і стимулів оподаткування, пільгового податкового клімату і т. п.

Об'єктом дослідження окремих наукових праць Ю. В. Ткаченка [2] виступають процеси формування впливів держави на створення умов ефективного функціонування підприємств малого бізнесу. Автор розглядає підприємництво як складову економічного розвитку, досліджує основні види та форми суб'єктів підприємницької діяльності, тенденцій розвитку малого бізнесу в Україні та інших країнах світу. Основними принципами, що стримують розвиток малого бізнесу визначено: недосконалість і нестабільність законодавчої і нормативної бази; високий рівень оподаткування; недостатня державна кредитно-фінансова, ресурсна підтримка малого бізнесу; недосконалість системи бухгалтерського обліку і звітності малого бізнесу; процедури, пов'язані з реєстрацією новостворених підприємств малого бізнесу та ліцензуванням їхньої діяльності; зміни, що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищах.

Основу стійкого розвитку малого підприємництва, на думку автора, повинні скласти державні та регіональні програми, які повинні реалізовуватися державними і місцевими органами управління.

Ряд фахівців розробляють проблематику становлення та розвитку малого бізнесу на регіональному рівні. Так, зокрема, А. С. Мохненко [3] встановлено, що особливістю розвитку малого бізнесу в Україні є його територіальна належність, спрямованість на активізацію відтворювальних процесів регіональної економіки, яка відрізняє його від малого бізнесу західної моделі розвитку, в якій він характеризується корпоративними рисами, тобто "прив'язаністю" до великих економічних структур. Автором розроблено підходи щодо удосконалення системи управління малим бізнесом, і у зв'язку з цим, запропоновано схему взаємодії механізмів управління регіональною економікою з підприємствами малого бізнесу, яка спрямована на розвиток регіонального відтворювального процесу. Слушно звернуто увагу на той факт, що управління малим бізнесом в регіоні повинно здійснюватись шляхом поєднання фінансово-економічної та організаційної функції управління. Показано також, що в ринкових умовах підвищення ефективності функціонування малого бізнесу в регіоні пов'язано, по-перше, з формуванням динамічної адаптаційної системи управління соціально-економічними інтересами суб'єктів господарювання, а, по-друге, з упорядкуванням механізму реалізації наукових концептуальних положень розвитку малого бізнесу в регіоні.

Теоретичні, організаційні та економічні механізми державного регулювання розвитку малого бізнесу на макро- та мікрорівні обґрунтовано в працях Д. І. Берницькою [4]. Реалізація державної політики щодо

розвитку малого бізнесу на регіональному рівні, як зазначає дослідник, здійснюється через регіональні та місцеві програми підтримки малого бізнесу. До ефективних інструментів органів влади місцевого рівня щодо сприяння розвитку малого бізнесу автор відносить: спрощення та упорядкування процедури одержання дозвільних документів на зайняття підприємницькою діяльністю; надання приміщень в оренду та встановлення пільг щодо оплати орендованого майна; зниження ставок місцевих податків і зборів; створення місцевих фондів гарантування кредитів; доступ до інформації про тендери на виконання замовлень місцевої влади за участю представників малого бізнесу; сприяння органами місцевої влади розвитку інфраструктури малого бізнесу.

Певний внесок у дослідження особливостей розвитку та підтримки малого бізнесу на регіональному рівні в контексті формування інноваційної моделі розвитку економіки вніс своїми працями Д. Я. Книш [5]. Суть малого бізнесу він пропонує вивчати з позиції теорії інституціоналізму на засадах системного підходу, що дає змогу визначати роль та місце суб'єктів малого бізнесу як однієї з рушійних сил економічної системи регіону, його організаційну структуру, традиційні та специфічні чинники розвитку. Серед різноманітних економічних функцій автор відводить значне місце інноваційній, суть якої полягає у формуванні якісних структурних змін регіональної спеціалізації, характеру господарських зв'язків, підвищенні конкурентоспроможності продукції, виході на зовнішні ринки.

Принципові підходи та практичні рекомендації щодо удосконалення управління діяльністю підприємств малого бізнесу на регіональному рівні знаходимо в наукових роботах О. В. Ульяницької [6]. Зокрема, цим автором: а) визначено принципові підходи щодо кількісної оцінки непрямого внеску сфери малого бізнесу в соціально-економічний розвиток окремих регіонів, щодо оцінки ефективності співпраці органів місцевого самоврядування з структурами малого бізнесу, що функціонують на певній території; б) запропоновано спосіб визначення доцільної кількості підприємств малого бізнесу з певних напрямів діяльності в конкретному регіоні, реалізація якого дозволяє встановити доцільну кількість малих форм господарювання; в) удосконалено класифікацію типів сучасного малого підприємництва; г) визначено перелік показників функціонування малого бізнесу на регіональному рівні.

Предметом дослідження ряду наукових праць Н. І. Полтарак [7] є основні принципи та методи оцінки якості програм державної підтримки розвитку малого бізнесу. Автором розкрито сутність поняття

малого бізнесу, охарактеризовано основні його види, проаналізовано ряд програм державної підтримки розвитку малого бізнесу в провідних країнах світу на основі існуючої методики та з'ясування сутності та змісту поняття "цільова програма" державної підтримки розвитку малого бізнесу, в якому, на відміну від існуючих, враховано таку її властивість, як погодженість усіх її елементів за змістом відповідно до проблеми, на вирішення якої спрямована програма.

Автор вказує на недосконалість законодавства, недостатнє наукове обґрунтування методичної бази щодо формування, впровадження та реалізації державних програм, нестачу фінансового забезпечення реалізації заходів програм, нерозвиненість фінансово-кредитного механізму та інфраструктури підтримки, тобто відсутність дієвих механізмів підтримки розвитку малого бізнесу, що є основними перешкодами для реалізації його цільових програм.

Питаннями дослідження проблем формування державної регіональної економічної політики, обґрунтування системи її принципів та розробки методологічних основ формування і реалізації програм соціально-економічного розвитку регіонів України приділено увагу в наукових дослідженнях Терон І. В. [8]. На основі запропонованих теоретико-методологічних підходів автором визначено складові механізму реалізації державної регіональної економічної політики з функціональними підсистемами, зорієнтованими на її ефективне здійснення; розроблено методичні засади інтегральної оцінки соціально-економічного розвитку регіонів; запропоновано удосконалити структуру регіональних економічних програм та методи стимулювання їх ефективної реалізації, зокрема, і за рахунок залучення інвестицій; обґрунтовано шляхи досягнення збалансованості економічних інтересів держави і регіонів на основі оптимального розподілу повноважень та відповідальності між органами територіального управління; визначення меж регулювання регіонального економічного розвитку; забезпечення правової регламентації діяльності органів державної виконавчої влади. Предметом дослідження в наукових працях С. М. Кулика [9] є механізм здійснення державного регулювання розвитку малого підприємництва в умовах ринкової економіки. Так, зокрема, на основі аналізу наукових підходів автором уточнено поняття "державна регуляторна політика сприяння розвитку малого підприємництва", "механізм реалізації державної регуляторної політики сприяння розвитку малого підприємництва". Визначено три основні групи регіональних та локальних факторів впливу на розвиток малого підприємництва: економічні, суспільно-політичні

та соціально-духовні. Запропоновано удосконалити інформаційний механізм забезпечення реалізації державної регуляторної політики, сприяння розвитку малого підприємництва шляхом реформування системи статистичного обліку, за рахунок запровадження реєстрів системи інформаційного обліку, що дасть можливість проводити оцінювання ефективності діяльності суб'єктів малого підприємництва та результативності державної регуляторної політики.

Певний внесок у дослідження формування механізмів реалізації політики державної підтримки малого підприємництва в Україні зроблено Щербиною О. В. [10]. З позицій автора, соціально-економічну сутність підприємництва необхідно розглядати як економічну категорію, специфічний фактор виробництва, активний і динамічний елемент бізнесу, особливий вид діяльності, певні тип і стиль господарської поведінки. У зв'язку з цим уточнено визначення економічної суті малого бізнесу, який є особливою формою бізнесу, пов'язаною із функціонуванням малих підприємницьких структур будь-якої форми власності та відповідної правової форми організації з метою одержання прибутку. Специфіка середовища розвитку малого підприємництва полягає в тому, що в структурі його основних складових є додатковий елемент – державна підтримка малого бізнесу, яка за своєю економічною суттю повинна бути інструментом, котрий вирівнював би умови функціонування малого і великого бізнесу, але при цьому й таким інструментом, що не порушував би дій ринкових механізмів в конкуренції між ними.

Аналіз автором стану розвитку малого бізнесу в розвинених країнах світу дав йому підстави стверджувати, що існуючі там нині системи його державної підтримки є добре продуманими, гнучкими, динамічними і вони повинні спиратися на історичні, економічні та соціальні особливості суспільства. При цьому, вказує автор, повинні бути усунені адміністративні бар'єри, що перешкоджають становленню та розвитку малого бізнесу. Дослідник зазначає, що причиною нерівномірного розвитку малого бізнесу в Україні є відсутність ефективної системи територіального управління та стратегічної політики на місцях. Він виділяє основні особливості становлення та розвитку малого бізнесу в Україні, які виокремлюють його з цієї сфери розвинених країн. Автор логічно зауважує, що ринкова трансформація економіки потребує розробки дієвих механізмів державної підтримки малого підприємництва з урахуванням національних особливостей, а також містити елементи, які притаманні розвиненим країнам, але в логічно виправданій для нашої країни схемі суспільного розвитку.

Сфера державного управління господарськими процесами, пов'язана зі становленням і розвитком малого бізнесу в Україні, стала об'єктом дослідження наукових праць Кондратюк Т. В. [11]. Автором удосконалено комплексну, міждисциплінарну методологію аналізу державної політики малого бізнесу, що органічно синтезує методи, притаманні різним науковим галузям; збагачено наукову характеристику малого підприємництва України як об'єкта державного регулювання; поглиблено характеристику організаційної структури, функцій та засобів діяльності системи державного регулювання малого бізнесу, успішність функціонування якої зумовлюється стратегічним характером державного управління в галузі економічного розвитку; обґрунтовано доцільність використання досвіду економічно розвинених країн при формуванні інституціональної структури органів державного управління, які б забезпечували ефективну реалізацію програм у галузі підтримки малого бізнесу на центральному й регіональному рівнях влади. Формування й реалізація загальнодержавної та регіональної політики підтримки малого бізнесу, як вважає автор, неможлива без запровадження таких інструментів та механізмів у діяльності місцевих органів влади, як стратегічне планування; створення сприятливого податкового клімату функціонування малого бізнесу; надання комплексу послуг (адміністративних, інформаційних, бізнесових і т. п.); застосування методу факторного аналізу діяльності суб'єктів малого підприємництва як засобу вдосконалення процесу розробки регіональних програм розвитку малого бізнесу. Разом з тим, як зазначає автор у своїх працях, результативність реалізації державної регуляторної політики стосовно малого підприємництва залежить від створення системи інституцій, оптимізації їхньої структури й забезпечення адекватного функціонування всіх елементів.

Висновки. У переважній більшості наукових праць висвітлені питання формування малого підприємництва та розвитку системи його державної підтримки. Інтенсифікувалися дослідження, що стосуються регіональних аспектів функціонування малого бізнесу, регуляторного впливу на нього місцевих органів влади. Науковцями розробляється проблематика впливу державних органів на кооперацію великого та малого бізнесу.

Однак потребують вивчення та аналізу наукові праці, в яких висвітлюватимуться питання політичного аспекту в діяльності органів влади щодо механізмів підтримки малого підприємництва в умовах реформування українського суспільства.

Поряд з цим, вивчення цілого ряду наукових розробок засвідчує, що ще залишаються недостатньо дослідженими теоретико-методологічні основи державно-управлінських механізмів у сфері малого та середнього бізнесу.

Література:

1. Хімченко А. М. Розвиток в Україні системи підприємництва: формування малого бізнесу: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.01.01 / Донецький нац. ун-т. – Донецьк, 2005. – 16 с.
2. Ткаченко Ю. В. Організаційно-економічний механізм стійкого функціонування підприємств малого бізнесу: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.02.03 / Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2002. – 21 с.
3. Мохненко А. С. Становлення малого бізнесу регіону та підтримка його розвитку (на прикладі Херсонської області): Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.10.01 / НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. – К., 2002. – 20 с.
4. Берницька Д. І. Державне регулювання розвитку малого бізнесу в регіоні: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.02.03 / Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2003. – 20 с.
5. Книш Д. Я. Малий бізнес регіону в умовах стратегії інноваційного розвитку України (на матеріалах Львівської області): Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.10.01 / НАН України. Ін-т регіон. дослідж. – Львів, 2006. – 20 с.
6. Ульяницька О. В. Удосконалення управління підприємствами малого бізнесу в регіоні: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / Східноукраїнський нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2004. – 18 с.
7. Полтарак Н. І. Оцінка якості цільових програм державної підтримки розвитку малого бізнесу: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Харківський нац. аерокосмічний ун-т. – Харків, 2008. – 19 с.
8. Терон І. В. Сучасні проблеми формування державної регіональної економічної політики України: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.10.01 / НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. – К., 2001. – 19 с.
9. Кулик С. М. Державна регуляторна політика сприяння розвитку малого підприємництва: Автореф. дис. ... канд. наук з держ. управл.: 25.00.02 / Гуманітарний ун-т "Запоріж. ін-т держав. та муніцип. управл". – Запоріжжя, 2007. – 20 с.
10. Щербина О. В. Формування механізмів реалізації політики державної підтримки малого підприємництва в Україні (на матеріалах суб'єктів малого підприємництва): Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.02 / Київський нац. екон. ун-т. – К., 1999. – 19 с.
11. Кондратюк Т. В. Формування державної політики підтримки малого бізнесу в Україні: Автореф. дис. ... канд. наук з держ. управл.: 25.00.05 / Українська акад. держ. управл. при Президентові України. – К., 2002. – 20 с.